

JA VANHAKIN NYT NUORTUU

PIRJO NIKANDER. **Age in action.** Membership Work and Stage of Life Categories in Talk. Suomalaisen Tiedeakatemia toimituksia Humaniora 321. Hakapaino, Helsinki 2002. 242s.

Mikä olisikaan ajankohtaisempaa kuin keski-ikäisten, suurien ikäluokkien arkielämän ja ajattelun tutkiminen? Ainakin itseäni aihe kiinnostaa, kuulunhan tuohon kyseiseen ryhmään. Nikander lähestyy suomalaista elämäntahtia laadullisesta ja kielellisestä näkökulmasta ja kerää diskurssianalyysin avulla ainakin kansallisesti, mutta ilmeisesti myös kansainvälisesti melko ainutlaatuisen etnografisen aineiston viisikymppisten ikäpuheesta, siitä miten ihmiset mieltävät maailmaansa suhteessa ikään.

Millaisilla kysymyksillä kategorisoimme itseämme ja muita ja miten puhe muuttuu, kun nuori puhuu vanhalle tai ikääntynyt toiselle? Miten suhtautuminen ikään muuttuu puhujasta ja hänen iästään – tai kuulijasta – riippuen? Mm. näitä kysymyksiä tarkastellaan tuoreesti ja kiinnostavasti, kuitenkin pohjautuen aikaisempiin tutkimuksiin mm. elämäntahtia, tunnepuheesta ja sosiaalisista kategorioista.

Nimenomaan diskursiivinen lähestyminen avaa näkökulmia, joiden kautta käytäntö ja teoria voivat kohdata aivan uudella tavalla. Paradoksaaliset vastakkainasettelut ja moraalisesti suodattamattomat selonteot antavat mahdollisuuden mielenkiintoisiin oivalluksiin. Perinteiset roolit, sosiaalisuus ja terveyden edistäminen lienevät jatkossakin kiinnostava tutkimuskohde niin diskursiivisen psykologian, sosiologian ja elämäntahtitutkimuksen kuin gerontologiankin tutkijoille.

Nikander lähestyy tutkimuksensa alkupuolella ikääntymistä ja ikäpuhetta monipuolisesti muuttujien ja luokittelun näkökulmasta. Jälkimmäinen osa keskittyy ikäpuheen moraaliseen luonteeseen ja sen ulottuvuuksiin. Myös tässä tutkijalla on paitsi tiukka, myös innovatiivinen metodologinen ote.

Miten käsitys iästä sitten on muuttunut? Tutkimusjulkaisu tarjoaa kansallisia esimerkkejä mm. Paula Koivuniemestä ja Lauri Törhösestä, ikinuorista joita julkisuus mielellään tarjoilee esikuviksi. Nykyihminen haluaa säilyä nuorena ja nuorekkaana. Kuitenkin vanha totuus todentuu; keski-ikäisen puhe kääntyy ikään tavalla tai toisella vääjämättä ja iän merkitys puheessa kasvaa iän myötä. 'Vanhuus ei tule yksin' on omassa kokemuspäiressäänkin varmaan kulunein ilmaisu, tulevina vuosina luultavasti jopa tervehdys!

Ihminen – etenkin vähän ikääntyneempi – kertoo mieluusti omaa kronologista tarinaansa, johon ikä antaa selkeät koordinaatit. Kategoriset kontrastit syntyvät usein akselilla keski-ikäinen – pikkulapsi. Ikä ja elämänkaari nivoutuvat luonnollisesti toisiinsa. Viime aikojen trendi on ilmaista tarinaansa jaksoissa järjestysluvun mukaan, ihmisuhteiden, asuinpaikan, työtehtävien tms. mukaisesti. Itsellänikin on menossa 'kolmas elämä'.

Puhe iästä on siirtynyt lineaarisuudesta ja kronologisuudesta lähemmäs sirkulaarista ikääntymistä. Ikätutkimus on tuonut teemaan uusia näkökulmia: ikäänsopiva käyttäytyminen, ikänormit ja iän sopivuus. Voidaan puhua ikäluokittelusta ja ikäidentiteetistä. Olipa sitten kysymys vapaa-ajasta, ihmissuhteista, pukeutumisesta tai seksuaalisuudesta, sosiaalinen kategorisointi on paljon väljempää, liikkuvampaa ja kerroksisempaa. Missä tahansa aikuisuuden ikävaiheessa on sallittua, jopa suotavaa, solmia uusi parisuhde, värjätä hiuksensa, harrastaa tanssia, urheilua tai matkustella, jopa tehdä palkkatyötä. Ei ole vain kuvitelmaa, että viisikymmenvuotias vaikuttaa tänä päivänä nuoremmalta kuin vaikkapa kolmekymmentä, puhumattakaan viisikymmentä vuotta sitten. Huivipäisestä mummosta on tullut viehättävä lady.

Vastustus kuuluu olennaisena osana ikäpuheeseen ja luokitteluun. Ei ole pitkäkään aikaan kun julkisuudessa käytiin kiivasta keskustelua siitä, miten vanhenevaa ihmistä nimitetään. Vanhus oli pannassa, seniori tuntui hienostelevalta, ikääntynyt (aged) viralliselta. Suomen kieleen syntyi käsite ikäihminen, joka sai sekä puolustajia että kritiikkiä. Keski-ikäistä käsite ei kuitenkaan koske! On ajanmukaista puhua

'seksikkäästä seniorikansalaisesta' kun ennen sanottiin, että 'vanha irstas äijä'. Tavanomainen on myös ilmaisu 'ihminen on sen ikäinen, kuin tuntee olevansa'. Jokainen ikä on sopiva, tai ainakin jokaisesta elämänvaiheesta voi löytää juuri sen parhaat puolet; on trendikästä elää 'elämänsä parasta aikaa'.

Ikä liitetään usein muutokseen ja jatkuvuuteen. Graalin maljaa ja ikuista nuoruutta on etsitty ihmiskunnan koko olemassaolon ajan. Toisaalta ihminen mielellään kokee saavuttaneensa jotain elämänsä aikana, sekä aineellista että henkistä – 'tietenkään en ole sama kuin ennen' . Kypsyys ja kokemus on arvokasta sekä itsensä että toisten silmin. Toki iän takia voi joutua diskriminoinninkin kohteeksi. Tämä tilapäisen jatkuvuuden dilemma on hyvin keskeinen osa paitsi ikään liittyvää diskurssia, myös sen sosiaalista luonnetta.

Jatkuvuudesta voi kuitenkin muodostua myös ansa, ellei pysty muuttumaan ja kehittymään, vaan 'nuorekkuus' tarkoittaa samojen asioiden tekemistä kuin nuorempana. Usein ikä kuitenkin liitetään yhteen moraalisuuden tai rationaalisuuden kanssa ja normit muodostuvat sen mukaan. Vaikka käyttäytyminen tai esim. ulkoasu on luonnollisesti normeihin ja arvostuksiin sidottu, voi ikätasosta liiallista poikkeamista pitää myös 'jumittumisena' menneeseen.

Monissa kulttuureissa ikä on todellinen arvo. Esimerkiksi alkuperäiskansat ja monet afrikkalaiset ja aasialaiset kansat suhtautuvat vanhenevaan ihmiseen hyvin suurella kunnioituksella. Nuoruuden ihannointi lienee länsimainen ilmiö. Toisaalta syntyy yhteisöjä ja yhteiskuntiakin, joissa ihmisten keski-ikä on hyvin alhainen (esimerkiksi Singapore). Kulttuuritutkimuksen kannalta on kiinnostavaa nähdä, miten tämä vaikuttaa ihmisen suhtautumisessa ikään ja ikääntymiseen.

Analyysi etnografisesta ja diskursiivisesta aineistosta antaa erinomaisen kuvan keski-ikäisen sisäisestä maailmasta ja todellisuudesta. Tutkimusmenetelmänä se onnistuu hyvin rakentamaan mielekkään kokonaisuuden hyödyntäen vastakkainasetteluita, joita ajattelu, kieli ja kommunikaatio on luonnostaan täynnä. Paitsi tieteellisesti ja tutkimuksen näkökulmasta, analyysi jäsentää ikääntymisen prosessia myös

käytännöllisesti; miten ikääntymistä voidaan menestyksellisesti ja onnistuneesti käsitellä niin yksilöllisellä tasolla kuin yhteiskunnassa. Erityislaatuisuudessaan se on sosiaalisesti ja moraalisesti vaikuttava ja antaa hyviä ärsykeitä jatkotutkimukselle. Yksi lähitulevaisuuden haaste postmodernille tutkimukselle on, muuttuuko 'uni-age' -kulttuuri käytännöksi ja tuottaako se ihmisten sosiaalisiin ja eettisiin toimintoihin pysyviä muutoksia – ja millaisia. Löytyykö ikuisen elämän lähde, vai valtaako ikärasismi maailman, tuleeko eutanasiasta ratkaisu ikääntyvien ongelmiin?

Jos itsellä ei olisi fyysisisiä ja biologisia muistutuksia ajan (ja kirjaimellisesti nivelten) kulumisesta, saattaisin tuntea itseni juuri tätä kirjoittaessani 'nuoreksi opiskelijatyöksi' . Toisaalta, nautin suunnattomasti siitä seesteisyydestä ja ymmärryksestä, jota elämä on tuonut tullessaan – ja olen iloinen siitä, että minulla on mahdollisuus elää sirkulaarista elämää, tuntea itseni nuoreksi ja ikääntyä yhtä aikaa. Tasapainottelu tähän elämänvaiheeseen liittyvien kysymysten keskellä näyttäytyy herkullisella tavalla Nikanderin tutkimusjulkaisun valossa – niin tiukan tieteellinen kuin se onkin.